

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060306

DOM
2017-04-27
Stockholm

Mål nr
M 2917-16

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2016-03-15 i mål nr M 3560-15,
se bilaga A

KLAGANDE

Dala Vind AB

Ombud: T A

MOTPARTER

1. O B
2. S B
3. H B
4. M F
5. Åsa Forsberg
6. H G
7. J G
8. M G
9. R G
10. P B C G J
11. A G-W
12. A L
13. B M
14. S St

Dok.Id 1307755

Postadress Box 2290 103 17 Stockholm	Besöksadress Birger Jarls Torg 16	Telefon 08-561 670 00 08-561 675 50 E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se	Telefax 08-561 675 59	Expeditionstid måndag – fredag 09:00-15:00
---	---	--	---------------------------------	---

15. I-B S

16. B T

Ombud för 2 – 16: O B (1) Adress
för 2 – 16: hos ombudet

17. B C

18. T F

19. S S

20. P S

21. A S

22. Svartnäsbygdens Vildmarksförening,

23. Länsstyrelsen i Dalarnas län

SAKEN

Tillstånd till uppförande och drift av gruppstation för vindkraft på
fastigheterna X och Y, Enviksberget, i Falu kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen avslår P Ss och A Ss begäran om att utredningen ska kompletteras.

2. Med ändring av mark- och miljödomstolens dom lämnar Mark- och miljööverdomstolen Dala Vind AB tillstånd till uppförande och drift av gruppstation för vindkraft såsom det bestämts av Länsstyrelsen i Dalarnas län, miljöprövningsdelegationen, i beslut den 28 maj 2015, dnr 551-5372-2012.

För tillståndet ska gälla de villkor som fastställts i beslutet, med följande tillägg efter andra stycket i villkor 9:

Utomhus vid följande bostäder i Långfäbodarna får buller från vindkraftverken inte under någon del av dygnet överskrida ekvivalent ljudnivå enligt nedan

Ljudkänslig punkt (bostad)	Plats	dB(A)
B	Falun, Z	34
C	Falun, XX	34

För det fall att verksamhet enligt meddelat tillstånd för vindpark Svartnäs (Mark- och miljööverdomstolens dom den 24 januari 2014, mål nr M 9650-12) inte kommer till stånd ska tredje stycket i detta villkor inte gälla.

Mark- och miljööverdomstolen överlåter med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken till tillsynsmyndigheten att fastställa strängare bullervillkor för de ljudkänsliga punkterna B och C i Långfäbodarna om bullerberäkningen enligt andra stycket visar att buller från vindkraftverken, tillsammans med bullerbidrag från vindpark Svartnäs, inte kan innehålla en ekvivalent ljudnivå om 35 dB(A).

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Dala Vind AB har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska fastställa Länsstyrelsens i Dalarnas län, miljöprövningsdelegationen, beslut den 28 maj 2015 med följande tillägg efter andra stycket i villkor 9:

Utomhus vid följande bostäder får buller från vindkraftverken inte under någon del av dygnet överskrida ekvivalent ljudnivå enligt nedan

Ljudkänslig punkt (bostad)	Plats	dB(A)
B	Falun, Z	34
C	Falun, XX	34

För det fall att verksamhet enligt meddelat tillstånd för vindpark Svartnäs (Mark- och miljööverdomstolens dom den 24 januari 2014, mål nr M 9650-12) inte kommer till stånd ska tredje stycket i detta villkor inte gälla.

O B, S B, H B, M F, Å F, H G, J G, M G, R G, P B C G J, A G-W, A L, B M, S St, I-B S och **B T (O B m.fl.)** samt **B C** och **S S** har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

P S och **A S** har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom. De har för egen del begärt att Mark- och miljööverdomstolen ska inhämta nya bullerberäkningar genomförda med metoden WRF Nois Met, en redovisning av förekomsten av lågfrekvent buller och en inventering rörande fåglar och fladdermöss. För det fall Mark- och miljööverdomstolen beviljar bolagets ansökan om tillstånd har **P S** och **A S** yrkat att tillståndet ska förenas med ett villkor likalydande med villkor 18 i tillståndet för vindpark Svartnäs samt med ett villkor om hur olägenheter för människors hälsa och miljön ska förebyggas.

Svartnäsbyggdagens Vildmarksförening har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

T F har inte yttrat sig över överklagandet.

Länsstyrelsen i Dalarnas län har tillstyrkt Dala Vind AB:s yrkande.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Dala Vind AB har utöver vad som tidigare anförts tillagt sammanfattningsvis följande:

I kommunens översiktsplan anges att den rekommenderade markanvändningen är vindbruk i kombination med skogsbruk i de lokala intresseområdena och riksintresseområdena för vindbruk. Uttalandena om den fortsatta markanvändningen beträffande de delområden inom Svartnäsområdet där Mark- och miljööverdomstolen enligt 2014 års avgörande inte gav tillstånd till etablering, ska inte uppfattas som att Enviksberget har undantagits som område lämpligt för vindbruk. Kommunen har inte fattat något annat beslut rörande markanvändningen i området. Den rekommenderade markanvändningen inom området är alltjämt vindbruk i kombination med skogsbruk. Det finns för övrigt generellt sett inte något hinder mot att bedriva skogsbruk och vindbruk samtidigt.

En etablering av tio vindkraftverk på Enviksberget påverkar inte landskapsbilden på ett oacceptabelt sätt, även om man beaktar andra tillståndsgivna vindkraftsetableringar. Vid de bostäder som berörs är de kumulativa effekterna små och begränsade till att verken syns från stort avstånd. Påverkan på landskapet i mer allmän mening är till följd av dess karaktär mycket begränsad. Endast från vissa punkter kommer flera vindkraftparker att synas samtidigt. Det gäller främst vid förflyttning längs vissa vägar eller från högt belägna utsiktspunkter. På många platser begränsas också synbarheten av skogsbeståndet. För de allra flesta skogsbestånden i markerna kring Enviksberget är den lägsta tillåtna slutavverkningsåldern cirka 70 år. En välkött och gallrad skog brukar dock normalt tillåtas att växa under ytterligare fem till femton år. En dominerande del av skogsbeståndet på och omkring Enviksberget, bl.a. längs vägen mellan Ryssjön och Lilla Björnmossen, kommer inte att uppnå lägsta tillåtna slutavverkningsålder inom 25 år. En minoritet av bestånden utgörs av äldre skog som når tillåten slutavverkningsålder inom tio år. Stora Enso Skog AB har åtagit sig att

samråda med de närboende innan någon avverkningsåtgärd blir aktuell för delar av skogsbestånden kring området Ryssjön.

Verksamheten kommer att klara de begränsningsvärden för ljud som miljöprövningsdelegationen fastställde i sitt beslut. För att säkerställa att begränsningsvärdet 35 dB(A) innehålls med beaktande även av kumulativt ljudbidrag från vindparkerna Svartnäs och Tavelberget bör dock ett särskilt ljudkrav om 34 dB(A) gälla vid två ljudkänsliga punkter (B och C) i området Långfäbodarna. Det särskilda ljudkravet bör villkoras av att vindpark Svartnäs byggs. Ljudbidraget från endast vindpark Tavelberget riskerar inte att begränsningsvärdet 35 dB(A) överskrids. Det finns inte anledning att justera begränsningsvärdena med hänsyn till s.k. vindskyddade lägen. De områden där begränsningsvärdet av miljöprövningsdelegationen fastställts till 40 dB(A), dvs. området Lilla Björnmossen och delar av område Ryssjön, har inte sådan topografi som innebär stor risk för lågt bakgrundsljud på grund av vindskyddat läge.

O B m.fl. har anfört i huvudsak samma omständigheter som i mark- och miljödomstolen och tillagt bl.a. följande:

En etablering på Enviksberget kommer att få påtagliga kumulativa effekter både på landskapsbilden och på bullret. Enviksberget har varit en frizon för dem som bor i området och de planerade vindkraftverken kommer att bli synliga från alla håll. Skogen utgör ett skydd bara till dess att den avverkas. I vissa områden har avverkning redan skett. Metoden för beräkning av ljudutbredningen är bristfällig bl.a. eftersom den förutsätter att bostäder och vindkraftverk ligger på samma höjd. Försiktighet ska därför iaktas vid beräkningarna. I detta fall ligger alla bostäder runt etableringsområdet lägre än vindkraftverkens tänkta placering. Det ska också beaktas att bostäderna ligger i vindskyddade lägen. Det ifrågasätts om begränsningsvärdet 34 dB(A) kommer att klaras vid Långfäbodarna.

P S och **A S** har anfört i huvudsak samma omständigheter som i underinstanserna och tillagt bl.a. följande:

De planerade vindkraftverken på Enviksberget kommer att påverka landskapsbilden på ett oacceptabelt sätt. Landskapet kommer att domineras av och de boende omringas av vindkraftverk. Det går inte att förlita sig på att markägarna vid skogsavverkning behåller en skogsridå mellan vindkraftverken och närmast belägna fastigheter.

Vid bedömningen av om vindkraftverken orsakar störande ljud måste hänsyn tas till lågfrekvent buller, infraljud och amplitudmodulerat ljud. Det lågfrekventa ljud som vindkraftverk alstrar hörs företrädesvis på stora avstånd. Inte sällan hörs det mer inomhus än utomhus. Måttet dB(A) säger ingenting om störningsgrad. För bostäder som, liksom deras, ligger i vindsyddad terräng bör gränsvärdet för acceptabelt buller sättas lägre än annars. Det ifrågasätts om bolaget använt rättvisande metoder vid bullerberäkningarna. Nya beräkningar bör därför göras. Eftersom bolaget har ansökt om att få placera vindkraftverken fritt enligt boxmodellen är det svårt att bedöma hur bullerstörningarna kommer att bli. En korrekt inventering av fåglar och fladdermöss behöver genomföras.

Om tillstånd ges bör det förenas med villkor om vindkraftverkens placering i förhållande till annans fastighetsgräns och om hur verksamhetsutövaren ska arbeta för att förebygga olägenheter för människors hälsa och miljön.

Svartnäsbygdens Vildmarksförening har anfört i huvudsak samma omständigheter som i underinstanserna och tillagt bl.a. följande:

En etablering i enlighet med bolagets ansökan kommer att få en betydande visuell påverkan på landskapsbilden. Bergvik Skog AB har redan avverkat skog på Enviksbergets norra sida vilket gör att vindkraftverken kommer att synas tydligt från Svartnäs. Den övriga skog som enligt Dala Vind AB kommer att utgöra ett skydd kan avverkas när som helst. De planerade vindkraftverken blir tydligt synliga från områdena Ryssjön, Långfäbodarna och Lilla Björnmossen. De kumulativa effekterna av alla vindkraftverk i området ska också beaktas.

Det ifrågasätts om verksamheten kan klara begränsningsvärdena för buller. Den omkringliggande bebyggelsen är lägre placerad än de planerade vindkraftverken vilket

påverkar ljudets utbredning. Ljudberäkningen tar inte hänsyn till ljudnivåhöjande effekter som bildas högt upp i ljudhavet. Lågfrekvent ljud och amplitudmodulerat ljud beaktas inte heller i beräkningarna. Bullerberäkningar från 2010 i samband med Bergvik Skog AB:s ansökan om etablering i området visade på anmärkningsvärt mycket högre bullervärden. Eftersom områdena Ryssjön, Lilla Björnmossen och Långfäbodarna räknas som områden med tyst bakgrundsljud bör inte högre begränsningsvärde än 30 dB(A) tillåtas.

B C och **S S** har i olika skrifter anfört i huvudsak samma omständigheter som i underinstanserna.

Länsstyrelsen i Dalarnas län har hänvisat till det som framförts tidigare och tillagt i huvudsak följande:

Det etableringsområde som bolagets ansökan gäller sammanfaller inte med de områden som ingick i Bergvik Skog AB:s ansökan. Det nu aktuella etableringsområdet har inte undantagits från vindbruk i översiktsplanen. Att ett område av kommunen är utpekad som skogsbruksområde hindrar för övrigt inte en vindkraftsetablering eftersom sådana områden ofta är lämpliga även för vindbruk.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Handläggningen

Mark- och miljööverdomstolen har hållit sammanträde och syn på platsen.

Utgångspunkter för prövningen

Mark- och miljööverdomstolen delar mark- och miljödomstolens uppfattning att miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller kraven i 6 kap. miljöbalken.

Miljökonsekvensbeskrivningen kan alltså godkännas och tillsammans med övrigt underlag läggas till grund för prövningen av bolagets ansökan.

Eftersom det befintliga underlaget får anses tillräckligt för prövningen finns det inte skäl att inhämta nya bullerberäkningar, en redovisning av förekomsten av lågfrekvent buller eller en inventering rörande fåglar och fladdermöss. P Ss och A Ss yrkanden därom ska därför avslås.

Mark- och miljööverdomstolen har tidigare i ett mål, nr M 9650-12, prövat tillåtligheten av gruppstation för vindkraftverk fördelade på fem delområden inom Svartnäsområdet, däribland Enviksberget. I sitt avgörande gav Mark- och miljööverdomstolen tillstånd till anläggningar på två av delområdena. Enviksberget var ett av de områden där etablering inte tilläts. Tillåtligheten av en etablering på Enviksberget prövades vid det tillfället tillsammans med ansökta etableringar på de andra delområdena. Dala Vind AB:s ansökan gäller en etablering på en annan del av Enviksberget än den som var föremål för domstolens prövning i mål nr M 9650-12. Mark- och miljööverdomstolen har alltså inte tidigare prövat om det finns förutsättningar för en vindkraftsetablering på den plats som Dala Vind AB:s ansökan gäller.

Tillåtlighet

Som mark- och miljödomstolen angett är området kring Enviksberget utpekad som riksintresse för vindbruk. Området har i Falu kommuns planeringsunderlag för vindbruk angetts som ett lokalt intresseområde för vindbruk. I den gällande översiktsplanen är den rekommenderade markanvändningen för sådana intresseområden vindbruk i kombination med skogsbruk. Att något undantag från den rekommendationen gjorts för Enviksberget med anledning av Mark- och miljööverdomstolens tidigare dom kan inte utläsas av planen.

Påverkan på landskapsbilden

Bolagets ansökan gäller maximalt tio vindkraftverk med högsta totalhöjd om 180 meter och tillhörande infrastruktur inom det område som framgår av bilaga 1 till miljöprövningsdelegationens beslut. Avståndet till närmaste bostäder från områdets ytterkant har redovisats som 2,1 km till Lilla Björnmossen och 2,6 km till Ryssjön.

Inom en mils radie från ansökningsområdets centrum finns gruppstationen Tavelberget och på längre avstånd gruppstationen Jädraås. Enligt det avgörande från Mark- och miljööverdomstolen som tidigare nämnts finns vidare tillstånd till vindpark Svartnäs med gruppstationer som ännu inte har uppförts i delområdena Räkenberget inklusive Sallakmyren samt Ånglarna. Delområdet Räkenberget/Sallakmyren ligger inom en mils radie från det nu aktuella ansökningsområdets centrum.

Mark- och miljööverdomstolen har tagit del av kartor och fotomontage samt hållit syn i omgivningarna kring området Enviksberget. Domstolen har därvid konstaterat att områdets landskapstyp, som det redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen, domineras av ett kuperat skogsklätt landskap med gles bebyggelse. Vindkraftverken på Enviksberget kommer att synas från flera platser, men den kuperade terrängen och relativt täta vegetationen kommer att minska verkens visuella påverkan. I de fall vindkraftverken syns från bostäder kommer det att vara på långt håll. Från vissa ställen kommer även andra vindkraftsetableringar vara synliga. Även om uppförandet av vindkraftverken tveklöst kommer att påverka landskapsbilden, bedömer Mark- och miljööverdomstolen att denna påverkan inte blir så kraftig att den hindrar att tillstånd ges.

Buller

Bullerberäkningar

De beräkningsmetoder som bolaget har använt sig av är vedertagna och etablerad praxis för beräkning av vindkraftsbuller. Mark- och miljööverdomstolen anser, även med beaktande av vad flertalet motparter har anfört, att beräkningarna kan utgöra underlag för villkorsreglering i detta avseende.

Villkor 9 – Tillämpligt begränsningsvärde

Innehållande av begränsningsvärdet 40 dB(A) utomhus generellt vid bostäder, respektive 35 dB(A) vid bostäder i planlagda fritidshusområden har i praxis bedömts godtagbart för att förhindra att olägenheter för människors hälsa och miljön uppkommer till följd av vindkraftverksamhet. Vid angivande av dessa värden har hänsyn tagits till den osäkerhet som råder om störningseffekten av vindkraftsbuller (se

MÖD 2003:106). Den forskning som bedrivits sedan dess har inte föranlett berörda myndigheter att ändra sin vägledning för att hantera vindkraftsbuller.

Det bör vidare påpekas att villkoren innebär att verksamheten får bedrivas endast om respektive begränsningsvärde innehålls vid faktisk drift.

I det aktuella tillståndet är vindkraftverkens exakta placering inte fastställd. Ett sådant tillstånd kan i detta fall godtas under förutsättning att placeringen av vindkraftverken regleras genom villkor om buller vid bostäder (jfr MÖD 2014:34).

Villkor 9 – reglering av kumulativt buller vid bostäder

Mark- och miljööverdomstolen har i flera avgöranden tagit ställning till villkor för vindkraftanläggningar där boende kan utsättas för bullerstörningar från flera vindkraftparker, se t.ex. M 1067-15, M 1064-15, M 1344-16 och M 4596-15. Dessa avgöranden innebär att villkoren för den nu aktuella gruppstationen för vindkraftverk på Enviksberget ska utformas så att det säkerställs att den kumulativa ljudnivån från tillståndsgivna vindkraftparker som påverkar samma bostäder inte ska överstiga uppställda begränsningsvärden. Bolagets beräkningar av framtida buller visar att ljudnivån inom detaljplanelagda områden vid Långfäbodarna riskerar att överskridas med det bullervillkor som fastställts av miljöprövningsdelegationen. Bolaget har därför föreslagit att villkoret för ekvivalent ljudnivå sänks för bostäder i de ljudkänsliga punkterna B och C till 34 dB(A). Mark- och miljööverdomstolen finner liksom bolaget att villkor 9 bör ändras på sätt som framgår av domslutet.

För det fall tillstånden för vindpark Svartnäs förfaller ska tredje stycket i villkor 9 inte gälla.

I villkor 9 i miljöprövningsdelegationens beslut föreskrivs att det ska bifogas en ljudberäkning till den slutligt föreslagna layouten för att tydliggöra att föreskrivna villkor kan innehållas. I denna ljudberäkning ska hänsyn tas till omkringliggande tillståndsgivna verksamheter. Det har framkommit att vindpark Svartnäs ännu inte har bestämt slutlig placering av vindkraftverken. Villkor 9 ska därför kompletteras med en möjlighet för tillsynsmyndigheten att föreskriva strängare bullervillkor för de

Ljudkänsliga punkterna B och C i Långfäbodarna om bullerberäkningen visar att buller från vindkraftverken tillsammans med bullerbidrag från vindpark Svartnäs inte kan innehålla en ekvivalent ljudnivå om 35 dB(A). Mark- och miljööverdomstolen bedömer att en sådan överlåtelse av beslutanderätten är möjlig eftersom villkoret får anses vara till förmån för eventuella sakägare och att frågan är av mindre betydelse enligt 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken.

Frågan om bullervillkor för bostäder i vindskyddade lägen har tagits upp av sakägare och en utredning av de närmare förhållandena har därför redovisats av bolaget. Det har enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning inte framkommit något i denna fråga som föranleder särskild hänsyn utöver de villkor som fastställts av miljöprövningsdelegationen och slutligt utformats i denna dom.

Aktuell forskning avseende effekter av amplitudmodulerat ljud har inte resulterat i någon ändring av berörda myndigheters vägledning för hantering av buller från vindkraftverk. Mark- och miljööverdomstolen finner inte skäl att i detta mål skärpa den praxis som sedan länge tillämpats inom detta område.

Sakägare har vidare tagit upp risken för störningar vid bostäder av lågfrekvent buller på grund av vindkraftverken. Bolagets utredning visar att denna risk är låg och miljöprövningsdelegationens beslut får därmed anses reglera frågan i tillräcklig omfattning.

Övriga invändningar

Mark- och miljööverdomstolen ansluter sig till underinstansernas bedömning att riskerna för bl.a. iskast och störningar på djur- och fågelliv samt påverkan på natur- och kulturmiljö, friluftsliv och rekreation inte utgör något hinder mot tillåtligheten.

Sammanfattande bedömning

Mot bakgrund av det som tidigare anförts anser Mark- och miljööverdomstolen att bolaget kan ges tillstånd till den sökta etableringen om det förenas med de villkor som

miljöprövningsdelegationen föreskrivit. Villkor 9 ska dock kompletteras i enlighet med vad som framgår av domslutet. Det finns däremot inte anledning att förena tillståndet med de ytterligare villkor som P S och A S har yrkat.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Henrik Löv, Birgitta Bylund Uddenfeldt, referent, och Ingrid Åhman samt tekniska rådet Staffan Lagergren.

Föredragande har varit Hanna Holmberg och referenten.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2016-03-15
meddelad i
Nacka Strand

Mål nr M 3560-15

KLAGANDE

1. O B

2. S

3. H B

4. B C

5. M F

6. Å F

7. T F

8. H G

9. J L G

10. M G

11. R G

12. P B C G J

13. A G-W

14. A L

15. B M

16. S St

17. S S

18. A S

19. P S

20. Svartnäsbygdens Vildmarksförening

Dok.Id 436480

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1104 131 26 Nacka Strand	Augustendalsvägen 20	08-561 656 40 E-post: mmd.nacka.avdelning4@dom.se www.nackatingsratt.domstol.se	08-561 657 99	måndag – fredag 08:00-16:30

21. I-B S

22. B T

Ombud för 2, 3, 5, 6, 8–16, 21 och 22: O B

MOTPARTER

1. Dala Vind AB

Ombud för 1: T A

2. Länsstyrelsen i Dalarnas län

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Dalarnas län, miljöprövningsdelegationens beslut 2015-05-28 i ärende nr 551-5372-2012, se bilaga 1

SAKEN

Tillstånd till uppförande och drift av gruppstation för vindkraft på fastigheterna Falun X och Y; Enviksberget

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen upphäver miljöprövningsdelegationens beslut och avslår ansökan om tillstånd.

BAKGRUND

Miljöprövningsdelegationen inom Länsstyrelsen i Dalarnas län (miljöprövningsdelegationen) lämnade Dala Vind AB tillstånd till uppförande och drift av gruppstation för vindkraft med högst 10 vindkraftverk med tillhörande fundament, tillfartsvägar, uppställningsplatser, transformatorstationer och ledningar. De närmare villkor och åtaganden som reglerar verksamheten framgår av miljöprövningsdelegationens beslut, bilaga 1.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

O B, S B, H B, M F, Å F, H G, J L G, M G, R G, P B C G J, A G-W, A L, B M, S St, I-B S och B T (O B m.fl.) har, som de får förstås yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut.

B C har, som han får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut.

T F har, som han får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut.

S S har, som han får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut.

A S och P S har yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut. Vidare har de, för det fall tillstånd ges, yrkat att domstolen ska besluta om vissa villkor, försiktighetsmått och utredningar.

Svartnäsbygdens Vildmarksförening har, som föreningen får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva miljöprövningsdelegationens beslut.

Dala Vind AB och **Länsstyrelsen i Dalarnas län** har bestritt ändring.

UTVECKLING AV TALAN

Till stöd för sin talan har **O B m.fl.** anfört sammanfattningsvis följande.

Miljöprövningsdelegationens beslut strider mot domar från Mark- och miljööverdomstolen samt mark- och miljödomstolen rörande vindkraftetablering i området.

Miljökonsekvensbeskrivningen visar inte hur hänsyn tagits till de boende i området och som får en kraftigt förändrad landskapsbild och etablerade platser för rekreation och höga vindkraftverk inom riskavstånden Rödfisksjön och Kroksjön.

Dessutom blir landskapsbilden kraftigt förändrad då vindkraftverken placeras högre och blir fler. Ryssjön är beläget i en gryta med höga berg i norr och i söder samt långa sluttningar i väster och i öster. Bakgrundsljudet är mycket lågt och är en viktig faktor för de boende. Området störs inte av några ljud eller andra störande aktiviteter.

Visualiseringen av vindkraftverken måste ske från bostäder och de mest besökta platserna som Rödfisksjön. Visualiseringen måste utföras med objektiv som inte förvanskar målet. Målen ska inte gömmas bakom skog eftersom skogen kan avverkas. Långfäbovallen har fri sikt österut och vindkraftverken kommer att var väl synliga därifrån. Även från Ryssjöns fritidsområde blir verken synliga för de boende på höjden men där skogen som nu skymmer sikten för övriga tas ner blir verken synliga för fler boende. Verken blir även synliga från Ryssjöns stationsområde och Lilla Björnmossen. Dala Vind AB har inte redovisat hur de boende påverkas av vindkraftverken utan istället maskerat bort bebyggelse och t.ex. inte redovisat Långfäbovallen som närliggande boende med ett avstånd om 980 meter.

Dala Vind AB måste redovisa ljudspridning med 30 dBA för Långfäbovallen och Ryssjöns fritidsområde och 35 dBA för övriga områden. Området har ett erkänt tyst bakgrundsljud varför bullernivån måste sänkas med 5 dBA enligt Naturvårdsverkets

anvisningar. Hänsyn ska också, enligt Naturvårdsverket, tas till bostäder i vindskyddat område. Alla bostadsområdena i detta fall ligger i dalarna mellan Ryssjöklacken, Lövåsen, Båtpersberget och Enviksberget. Vindkraftverkens höjd blir därför i praktiken 590–635 m.ö.h. Dessutom måste redovisas dBC-ljud och förhållandet till dBA. På så sätt kan spridningen av lågfrekvent ljud kontrolleras och jämföras med Socialstyrelsens krav på buller inomhus. Det finns dessutom ett lågfrekvent vibrationsljud, amplitudmoduleringsljud. Detta ljud medför att människor upplever sömnsvårigheter, stress och koncentrationssvårigheter.

Skyddsavstånden för iskast måste vara längre. Det är dessutom fel att minska skyddsavståndet med 30 procent om verken utrustas med isdetektorer eftersom isdetektorerna inte minskar antalet långa iskast. Den formel som använts för att beräkna riskavståndet avser vindkraftverk som står på plan mark. Nu placeras vindkraftverken på en bergklack 30–45 meter över Rödfisksjön, vilket borde ge ett ökat riskavstånd med 45–67 meter.

Inventeringen av fåglar och fladdermöss måste utföras över fyra årstider. Att hänvisa till Gropexpeditionen från 2009 är inte tillräckligt. De boende i området vet att det finns mycket örn, fiskgjuse, hök och mindre rovfåglar i området. Dessutom finns det björn, varg och älg.

Vid valet av lokaliseringen av vindkraftverken har inte hänsyn tagits till de känsliga naturvärdena. I närområdet finns naturreservatet Sörmyren med unik fauna, sällsynta fåglar och känsligt vattendrag i myrmarken. BergAnnas berg är ett naturreservat i bergmiljö som är rik på rovfågel. Dessa områden ligger väster om Enviksberget. I närheten finns även välbesökta rekreationsområden för fiske. Verkens placering kommer att göra det omöjligt att vistas intill rekreationsområdena. Det finns även skyddade myrmarksområden i närheten. Dessutom står fem av vindkraftverken nära genomfartsvägen Långfäbovallen–Lilla Björnmossen.

O B m.fl. har bl.a. gett in fotomontage till stöd för sin talan.

Till stöd för sin talan har **B C** anfört sammanfattningsvis följande.

Miljöprövningsdelegationens beslut är felaktigt eftersom det inte följer Mark- och miljööverdomstolens dom. En vindkraftsetablering enligt ansökan tillintetgör hans planer på att bosätta sig permanent i ett tyst, vackert, lugnt och stilla område.

Till stöd för sin talan har **T F** anfört väsentligen vad som antecknats i miljöprövningsdelegationens beslut.

Till stöd för sin talan har **S S** anfört väsentligen vad som antecknats i miljöprövningsdelegationens beslut samt tillagt sammanfattningsvis följande. Utöver de tio vindkraftverk som nu är föremål för prövning finns det flera vindkraftsetableringar i omgivningarna. Den inventering av örnar som genomfördes 2009 är inte tillförlitlig.

Till stöd för sin talan har **A S och P S** anfört väsentligen vad som ned-tecknats i miljöprövningsdelegationens beslut och därutöver gjort huvudsakligen följande förtydliganden och tillägg.

Enligt 1 kap. 1 § miljöbalken ska människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan. De bullernivåer som miljöprövningsdelegationen har godkänt kan vara hälsofarliga. I ansökan saknas det uppgift om att lågfrekvent ljud inte kan förekomma. Forskning i andra länder på lågfrekvent ljud från vindkraftsverk talar sitt tydliga språk. Dala Vind AB har inte hänvisat till någon forskning som visar att lågfrekvent buller från vindkraftsverk inte är farligt.

Dala Vind AB uppfyller inte kraven i 2 kap. 2 § miljöbalken. Bolaget har inte redovisat lågfrekvent buller och inte heller beaktat problemen med iskast. Enligt Arbetsmiljöverket saknas det tekniska lösningar som förhindrar iskast. Enligt bruksanvisningen ska tillverkaren föreslå användaren en lämplig skyddsåtgärd. Mark- och miljödomstolen bör hos Arbetsmiljöverket inhämta de krav som finns avseende iskast, utkast av föremål vid haveri o.dyl., brand m.m. innan ett eventuellt tillstånd

ges. Det kan inte vara tillräckligt med en skylt som varnar för iskast bara för att det är någon sorts praxis är inte hållbart och det är att generalisera problemet.

Valet av platsen för vindkraftsetableringen uppfyller inte kraven i 2 kap. 6 § miljöbalken. Att placera en miljöfarlig verksamhet bland sommarstugor och åretruntboenden kan inte göras på ett sådant sätt att livskvalitet och möjligheten att riskfritt röra sig i skog och mark bibehålls för de boende. Vindkraftverk till havs har starkare vindar och jämnare vindtillgång då vinden inte hindras av byggnader och träd. Ett havsbaserat vindkraftverk producerar 50 procent mer el än ett motsvarande landbaserat. Bolaget har redogjort för alternativa lokaliseringar i ansökan. I nu aktuellt fall är det fastighetsägaren Prästlönteillgångar som är mån om markarrendet för vindkraftverken. Därför har det föreslagits områden som inte duger som alternativa lokaliseringar. Att få plats med 13 vindkraftverk på annat område borde inte vara något problem. Jädråsaparken ca 1,5 mil från Enviksberget har tillstånd till 116 vindkraftverk, men bara 66 verk är uppförda. Svartnäsparken, ca 5 km från Enviksberget har tillstånd till 53 vindkraftverk, men Vattenfall tror att endast ca 30 verk ska byggas. Besparingsskog har hittat ett lämpligt ställe ca 1 mil från Enviksberget där det ska byggas 23 verk. Det finns stora områden där det inte finns boende och som skulle passa mycket bättre för en etablering.

Dala Vind AB har inte beaktat vad som framgår i 5 kap. 3 § miljöbalken eftersom bolaget inte har beskrivit de direkta och indirekta effekterna på människor. Likaså har ingen inventering gjorts av t.ex. hotade grodarter eller mossor. Bolaget har konstaterat att så gott som inga naturvärden finns, utan att specificera vad som avses med naturvärden. Centrum för biologisk mångfald har i en studie undersökt vad benämningen naturvärde innebär. Undersökningen omfattade 632 rapporter från länsstyrelser och Naturvårdsverket och har slutsatsen att begreppet naturvärde har en mycket stor variation. Det kan innebära allt från ett område med rödlistade arter till ett område där det råder tystnad. Det finns ett stort problem vid t.ex. myndighetsutövning då exploatören, myndigheten och allmänheten kan ha olika syn på vad ett naturvärde är. Det finns många naturvärden på Enviksberget. Naturvårdsverkets fågel- och fladdermusundersökning visar att i genomsnitt dör 2,3 fåglar och 2,9

fladdermöss per verk och år. Vad som i undersökningen beskrivs som riskområde är just områden liknande det nu aktuella; höjdlägen, åsar, krön, distinkta höjder, skogsbryn och skogsvägar. Kollisionsfrekvensen minskar inte med tiden. Undersökningar visar att sträckande fåglar till havs undviker vindkraftverk. Det saknas dock en undersökning om hur skogsfåglar gör. Enligt forskningen kan vindkraftverk leda till barriäreffekt. Det aktuella området omgärdas sedan tidigare av flera vindkraftsetableringar. Den kan ifrågasättas om den nu aktuella etableringen på Enviksberget får till följd att en barriäreffekt uppstår. Om 2,3 fåglar dör per verk och år innebär det att vissa populationer dör ut? Kommer det bli 30 fåglar per år som dör på det sätt som redovisas i en fyraårig undersökning från Näsudden på Gotland. Enligt Dala Vinds fågelinventering finns det endast triviala arter i området. De boende har en helt annan uppfattning om vilka arter som finns i området. I Storrotliden har vindkraftsetableringen inneburit att en minskning av fågel och småvilt, bl.a. har orrspel ca 2,5 km från verken upphört. Naturvårdsverkets rapport 6499 redovisar att vindkraftverk skapar en barriäreffekt som medför att däggdjur undviker verken.

Vindkraftverken är inte miljömässigt riktig i Sverige. Eftersom reglerkraft behövs för vindkraftverken medför verken en ökning av CO₂-utsläppen. Enligt Vindstat gick stora vindkraftverk som ett medelvärde med full effekt endast tre tiondelar av året; resten av året måste vindkraften reservregleras. Med den utbyggnad som nu sker kan snart inte längre vattenkraften reglera vindkraftverken.

Att bygga vindkraftverk är inte socialt ansvarsfullt. Vindkraftverken ger förstörd livskvalitet, stora riskområden, begränsad allemansrätt, försämrade fastighetspriser m.m. Vindkraften leder inte till en hållbar utveckling.

En miljökonsekvensbeskrivning ska enligt 6 kap. 7 § miljöbalken innehålla de uppgifter som krävs för att påvisa och bedöma den huvudsakliga inverkan på människors hälsa. Detta saknas i detta fall. Det saknas skillnaden mellan dBA och dBC som annars skulle visa om en risk för lågfrekvent ljud förekom.

Av Naturvårdsverkets rapport 5709 är ljudmiljön en viktig kvalitet. Behovet av bullerfrihet ökar. Det blir tydligare att buller är ett hälsoproblem. Buller leder till stress och högt blodtryck även om bullret inte upplevs som störande. Rapporten hänvisar till Nord 2000 i bullerberäkningar av vindkraftsbuller. Detta har Dala Vind AB inte gjort. Enligt rapporten så avger de större vindkraftverken som planeras idag mer lågfrekvent ljud. Forskning visar att lågfrekvent ljud är en hälsorisk. Dala Vind AB har gjort bullerberäkningar med stöd av Win Pro. Nord 2000 beaktar flera parametrar än Win Pro. Enligt den forskning som finns innebär det att resultaten i Win Pro måste räknas upp med 6 dB. Ett beräknat värde kan inte heller redovisa verkliga ljudnivåer i kuperad terräng som ligger i kallt klimat där isbildning sker och inversionsförstärkning är vanligt förekommande. Ljudhastighetsskillnader i vertikalled i den kuperade terrängen medför tippningseffekter för ljudvågor som förstärker ljudet nere i dalarna där lufthastigheten är låg. Bara isbildning och inversionsförstärkning höjer under långa perioder ljudnivån med 20–30 dBA. Enligt en bullerrapport i Energiprojektet 32437-1 styr vädret ljudutbredningen även för höga ljudkällor. Högsta ljudnivåer erhålls i medvind då ljudvågorna böjs nedåt. Vid klara kvällar, nätter, morgnar kan amplitudsmodulerat ljud höras på stora avstånd då väderförhållandena är olika i det stora vertikala skiktet som rotorbladet sveper igenom. Meteorologisk variation på 8 dB (barmark) till 12 dB (snötäckt mark) förekommer. Av mätmodulerna Win Pro, Nord 2000, Sepa och ISO 9613-2 mäter ingen lika för samma område. De tar heller inte hänsyn till de faktiska väderförhållandena utan underskattar vädereffekterna på ljudutbredningen. En ny metod WRF-NoiseMet går att använda för mer exakta värden. Energiprojektet efterlyser mer forskning om ytkällor, komplexa ljudutbredningsförhållanden, snötäckets inflytande för ljudutbredning, kallt klimats påverkan på ljudutbredningen. Enligt kunskapsprincipen ska exploitören följa pågående forskning och utredningar. Det finns fortfarande många frågetecken. Det står klart att etableringen inte kan ske på ett sådant sätt att det uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Det är felaktigt att som miljöprövningsdelegationen hänvisat till praxis beträffande bullret eftersom Naturvårdsverket anger att det ska vara 30 dB i tyst miljö. Att som miljöprövningsdelegationen tillåta 40 dB utan att känna till vilken mätmetod som använts, om hänsyn tagits till inversionsförstärkning, snötäckt mark

m.m. är inte trovärdigt. Mark- och miljödomstolen tog upp denna problematik i domen rörande Svartnäsparken och anförde då ett synsätt där verksamheten huvudsakligen regleras genom generella villkor och inte genom individuell bedömning och prövning av verksamheten skall vidare strida mot den princip för miljöprövning som finns i miljöbalken och som bygger på att det för varje störningskälla sker en individuell prövning. Detta måste också gälla för miljöprövningsdelegationens prövning i nu aktuellt fall. Forcerad utbyggnad av vindkraft utan kunskap är ett hot mot hälsa och livsmiljö som inte är motiverad av vindkraftens marginella bidrag till framtidens energiförsörjning.

En etablering på Enviksberget medför att de boende omgärdas av vindkraftverk. I Jädraåsparken finns 66 vindkraftverk och i Svartnäsparken finns det tillstånd för 53 vindkraftverk. Det finns även en ansökan om 23 vindkraftverk från Svärdsjö besparingsskog. Dala Vind AB har fått tillstånd till att uppföra fem vindkraftverk på Tavelberget samt fått en anmälan om uppförande av ett vindkraftverk närmare Svartnäs godkänd av Falu kommun. Mark- och miljööverdomstolen och mark- och miljödomstolen undantog Enviksberget från vindkraftexploatering i den tidigare prövningen. Naturvårdsverket delade domstolarnas bedömning att platsen inte var lämplig för lokaliseringen av vindkraftverken.

När det gäller de beviljade villkoren kan följande påpekas. Enligt Vestas och Arbetsmiljöverket finns det inga fungerande isdetektorer (villkor 4). Genom att godkänna boxmodellen och överlämna till tillsynsmyndigheten gör miljöprövningsdelegationen det mycket svårt för allmänheten att ta del av en slutlig placering av verken och det blir svårt att göra en samlad bedömning av verkens effekter på människors hälsa vilket är i strid med 6 kap. 3 § miljöbalken (villkor 5). Miljöprövningsdelegationen anger ingen metod för mätning av buller vilket innebär att det är ett alltför oprecist villkor eftersom bullernivån kan skilja upp till 10–15 dB beroende på metod (villkor 9). Miljöprövningsdelegationen anger slentrianmässigt att som störningskänslig yta räknas 25 m² trots att det finns praxis från Mark- och miljööverdomstolen som anger att hela tomten är störningskänslig yta (villkor 10). Det är inte tillräckligt att med skyltar varna för iskast (villkor 11).

Miljöprövningsdelegationen har bedömt att anläggningen inte medför en påtaglig skada på landskapsbilden. De boende i området kommer dock att se och störas av vindkraftverken. Verken kommer att vara väl synliga från Svärdsjö kyrka. Vägen som går genom etableringen är en gammal fornväg från 1600-talet och användes som vinterväg en bit in på 1900-talet. I folk mun kallas den för ”Utsiktsvägen”. Om etableringen blir en verklighet så kommer man kunna stå bland tio vindkraftverk och ha Järproparkens verk snett åt vänster, och Bergvik skogs verk till höger samt Tavelbergets verk i ryggen.

Miljöprövningsdelegationen har inte beaktat finnskogskulturen i området. Till exempel kommer fornminnet av det gamla finntorpet Trumtorpet ha vindkraftverk nära intill. Vidare har det inte gjorts någon bedömning av hur naturturism och övrig turism i området kommer att påverkas negativt av vindkraftverken.

Till stöd för sin talan har **Svartnäsbygdens vildmarksförening** anfört väsentligen vad som antecknats i miljöprövningsdelegationens beslut. Därutöver har föreningen gjort sammanfattningsvis följande tillägg.

I området finns det idag 66 vindkraftverk på Räkenberget/Ånglarna och Tavelberget. Med tio vindkraftverk på Enviksberget hamnar Ryssjön åter i en situation där det blir omringat från tre väderstreck, vilket är i strid med Mark- och miljööverdomstolens dom från den 24 januari 2014.

Miljönämnden i Falu kommun har avstyrkt den nu aktuella etableringen med hänvisning till Mark- och miljööverdomstolens dom eftersom nämnden bedömt att förhållandena nu är likartade. Nämnden anser även att den sammanlagda påverkan på landskapsbilden blir för stor för boende i Lilla Björnmossen.

Det skiljer endast ett par hundra meter mellan de vindkraftverk som prövades av Mark- och miljööverdomstolen och de nu aktuella vindkraftverken. Det handlar i första hand om den kumulativa effekten av ljudstörningen. Ljudet är det absolut

mest miljöfarliga och hälsoskadliga med vindkraften. Naturvårdsverket anger att "[o]m ljudet innehåller tydligt hörbara toner bör värdet var 5 dBA lägre. Värdet 35 dBA bör då inte överskridas vid bostäder och 30 dBA bör inte överskridas i området med lågt bakgrundsljud, där ljudnivån är särskilt viktig och låga ljudnivåer eftersträvas". Till sådana områden hör Lilla Björnmossen, Ryssjön och Långfäboden. Det betyder att avståndet mellan fastighet och vindkraftverk ska vara 3 km. Inget av vindkraftverken kan därför uppföras. Lilla Björnmossen är dessutom en av de skyddsvärda finnbyarna i Svartnäs finnmark. Enligt Falu kommuns kulturmiljöprogram framgår att "[s]amtliga uppräknade finnbyar utgör sådana värdefulla miljöer att PBL:s hänsynsregler strikt ska tillämpas".

Med tillståndsgivna, byggda och planerade vindkraftverk kommer Ryssjön och Lilla Björnmossen att omgärdas av 66 befintliga vindkraftverk i Jädraåsen/Sneåsen samt 53 tillståndsgivna vindkraftverk i Råkenberget/Ånglarna, fem vindkraftverk på Tavelberget och 10 vindkraftverk på Enviksberget. Det finns även en ansökan om 23 vindkraftverk på Svartnäs/Svärdsjö besparingsskog. Det innebär totalt 158 vindkraftverk i området. De redan byggda och beviljade vindkraftverken innebär totalt 125 stycken. Trots de många vindkraftverken saknas det sammanställningar som redovisar de totala kumulativa effekterna för ljudstörningar, påverkan på djur och fågelliv eller hydrologiska förändringar som kommer att uppstå med dessa gigantiska ingrepp i naturen på ett så begränsat område.

Naturvårdsverket bedömde 2013 att hela Svartnäsområdet var olämpligt för vindkraftverk utifrån 2 kap. 6 § miljöbalken. Naturvårdsverket ansåg det viktigt att beakta hur barriäreffekter och hydrologiska effekter från exploateringen påverkade intilliggande naturmiljö. Dala Vind AB har inte heller beaktat att områdena kring Enviksberget; Sörmyren, BergAnnas berg och Högsveden, numera är Naturresevat.

Den ornitologiska undersökning som Dala Vind AB har hänvisat till är felaktigt och grundlös. Sörmyren är skyddsvärd ur ornitologisk synpunkt eftersom trana och grönbena finns i området. Falu fågelklubb har också sett örn vid flera tillfällen över Sörmyren och intilliggande områden. Även de boende har sett örn i området.

Riskavståndet till Rödfisksjön är inte tillräckligt eftersom höjdskillnaden inte har beaktats. Vindkraftetableringen medför betydande bullerproblem för de boende i Ryssjön, Lilla Björnmossen, Långfäbovallen, Båtpers och Svartnäs. Enligt Naturvårdsverket ska bullret sänkas från 35 dBA till 30 dBA i områden med tyst bakgrundsljud. Detta betyder att inget vindkraftverk får placeras inom 3 km från bebyggelse. Det är då inte möjligt att placera något vindkraftverk på Enviksberget. Även vid fornminnen, t.ex. Trumtorpet, måste 30 dBA innehållas. Forskning visar också att även lågfrekventa ljud från vindkraftverk medför stora hälsorisker och att säkerhetsavståndet till vindkraftverk ska vara 4–5 km eftersom utbredningen av infraljud är längre.

Till stöd för sitt bestridande har **Dala Vind AB** anfört väsentligen vad som nedtecknats i miljöprövningsdelegationens beslut samt därutöver gjort huvudsakligen följande förtydliganden och tillägg.

De villkor om 40 dB(A) vid bostad respektive 35 dB(A) vid detaljplanelagd fritidsbebyggelse som föreskrivits är tillräckliga för att säkerställa en godtagbar påverkan för närboende.

Det av miljöprövningsdelegationen fastslagna villkor 9 följer praxis. Det är också visat genom ljudutbredningsberäkningar att föreskrivna begränsningsvärden, bland annat 35 dB(A) vid fritidshus inom de detaljplanelagda områdena vid Ryssjön och Långfäbodarna kan innehållas. Innan byggnationen ska det även visas en ljudutbredningsberäkning, där omkringliggande tillståndsgiven verksamhet ska ingå, med den typ av vindkraftverk och de positioner som slutligen fastställs.

Klagandena hänvisar till Naturvårdsverkets rekommendationer där man menar att 30 dB(A) ska gälla i det aktuella området. Rekommendation gäller dock endast om det förekommer tydliga hörbara toner vilket normalt inte är fallet i ljud från vindkraftverk. Den reglering till 35 dB(A) som finns i villkor 9, är således i linje såväl med Naturvårdsverkets rekommendationer som gällande rättspraxis.

I sammanhanget bör även påpekas att de befintliga vindkraftverken vid Tavelberget har inkluderats i genomförda ljudberäkningar trots att de ligger ca 5,6 km från fritidshusen vid Ryssjön och inte har gemensamt påverkansområde med Enviksberget.

För att ingen tveksamhet kring lågfrekvent ljud ska råda har ÅF fått i uppdrag att räkna på lågfrekvent ljud till följd av vindkraftverken i området. Beräkningarna visar att Folkhälsomyndighetens riktvärden (FoHMFS 2014:13) innehålls för alla ljudkänsliga punkter. I samtliga 36 ljudkänsliga punkter innehålls riktvärdena för både A-vägd ekvivalent ljudnivå och lågfrekvent ljud, inklusive kumulativt ljud. Därvid är det inte troligt med allvarliga störningar eller att det skulle föreligga olägenhet för människors hälsa till följd av lågfrekvent ljud, beaktat givna förutsättningar i utförda beräkningar. Beräkningarna stöder miljöprövningsdelegationens bedömning att lågfrekvent ljud inte uppnår störande nivåer. Miljöprövningsdelegationen har även ansett att tillsynsmyndigheten kan begära kontroll om behov föreligger eller om det framkommer ny forskning.

Vindkraftsetableringen innebär ofrånkomligen en visuell påverkan på omgivningen från vissa platser. Påverkan på landskapsbilden medför, i enlighet med vad miljöprövningsdelegationen konstaterar, emellertid inte någon påtaglig skada. Tvärtom kan det konstateras att vindkraftverken är placerade i ett område där synbarheten generellt är låg och landskapet är storskaligt och tåligt.

Miljöprövningsdelegationen har beaktat den påverkan som uppstår och bedömt att med de gjorda åtagandena och de villkor som föreskrivits kan verksamheten förenas med de allmänna hänsynsreglerna och miljöbalkens mål. Verksamheten bedöms också vara förenlig med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurser. Bolaget konstaterar i linje härmed att påverkan från verksamheten har genom miljöprövningsdelegationens tillståndsbeslut blivit ändamålsenligt reglerad och inte överstiger det som närboende anses få tåla med beaktande av det

angelägna samhällseliga mål som vindkraftsutbyggnaden utgör (jfr mark- och miljödomstolens vid Vänersborgs tingsrätt dom den 28 juni 2011 i mål M 2645-10).

Betydande åtgärder har vidtagits under projekteringen för att så långt möjligt minska visuell påverkan för närboende. Till exempel har de vindkraftverk som var placerade närmast bebyggelsen i Lilla Björnmossen och Ryssjön tagits bort. Antalet vindkraftverk minskades från 13 till 10 stycken. Genom justeringen av antalet verk minskade den sedan tidigare begränsade kumulativa visuella effekten tillsammans med Bergvik Skogs tillståndsgivna projekt i just dessa områden. Även en långtgående reglering av hinderbelysningen har godtagits genom villkor 7 i miljöprövningsdelegationens beslut, samt medverkat till att Bergvik Skog vid avverkning behåller en skogsridå mellan närmast belägna fastigheter och vindkraftverken. Svärdsjö besparingsskogs projekt befinner sig på samrådsstadiet och saknar relevans för nu aktuell prövning.

Det finns inte någon risk för iskast från vindkraftverken vid klagandenas fastigheter. Miljöprövningsdelegationens reglering enligt villkoren 4 och 11 är tillräcklig för att skydda både allmänhet som uppehåller sig i området och de enskilda intressen som finns runt vindkraftverken.

Den maximala iskastlängden för ett verk med tillståndsgiven totalhöjd på 180 meter kan beräknas till ca 340 meter enligt en teoretisk formel som ofta används. I verkligheten landar isen betydligt närmare vindkraftverket än detta beräknade avstånd. För att inte behöva stödja sig helt på teoretiska modeller och för att öka kunskapen om iskast från vindkraftverk driver Energimyndigheten tillsammans med ett antal vindkraftsbolag ett flerårigt projekt där man ute i fält mäter stora mängder faktiska kastlängder från funna isklumpar. Från 150 meter höga vindkraftverk i Bjursås har efter två vintersäsonger inga iskast längre än 140 meter registrerats. Inom detta avstånd finns avtal med markägarna. Det iskastavstånd på 3 km som nämnts är helt felaktigt och saknar stöd i vetenskapen. Avståndet mellan närmast liggande fastigheter och vindkraftverken på Enviksberget är ca 1,2 km och det föreligger alltså ingen risk för att fastigheterna drabbas av skador från iskast. Det krävs speciella förhållanden för att is ska bildas på vingarna. En grundförutsättning är att det är minusgrader vilket

generellt inte förekommer under sommarhalvåret. Informationsskyltarna kommer dock att vara uppe året runt. Genom villkoren 4 och 11 om informationsskyltar, is-detektorer och skyddsavstånd till Rödfisksjön är den reglering som miljöprövningsdelegationen beslutat om väl avvägd.

Miljöprövningsdelegationen har bedömt att Enviksbergets lämplighet för vindkraft inte har prövats tidigare och att tidigare dom för projekt Svartnäs inte är vägledande för beslut i detta ärende. Det kan noteras att miljöprövningsdelegationen har gjort bedömningen att den påverkan som uppstår för närboende är acceptabel, och att denna bedömning även innefattar påverkan från andra befintliga och tillståndsgivna vindkraftverk i området.

Klagandena hänvisar till Mark- och miljööverdomstolens dom i mål nr M 9650-12. Av den aktuella domen framgår att Bergvik Skog i Mark- och miljööverdomstolen yrkat i första hand att domstolen skulle fastställa miljöprövningsdelegationens beslut om att meddela tillstånd till sammanlagt 83 vindkraftverk i fem delområden, samt i andra hand att domstolen skulle bevilja tillstånd för sammanlagt 53 vindkraftverk i två delområden (Räkenberget och Ånglarna). Mark- och miljööverdomstolen har också prövat de av Bergvik Skog framställda yrkandena.

Någon prövning av vindkraftsetablering vid Enviksberget, ensamt eller i kombination med andra delområden, annat än tillsammans med de samtliga fem delområden som var aktuella i Bergvik Skogs förstahandsyrkande i angivet mål har Mark- och miljööverdomstolen inte gjort. Avgörandet kan därför inte tas till vägledning för nu aktuella förhållanden. Det ska också framhållas att Bergvik Skogs tidigare ansökta område på Enviksberget sluttar mot sydväst och dessutom ligger betydligt närmare Ryssjön och Långfäbodarna än det nu aktuella området som ligger på Enviksbergets borte nordöstra del av högplatån.

A S och P S har yrkat om riskavstånd till vägar, fornlämningar, organiserade leder och spårssystem, minsta avstånd till fastighetsgräns, att inga störande transporter ska ske under nattetid och häckningstid, att verk som stått stilla

i ett år tas ur bruk, att skuggtid ska gälla hela fastigheten, att återställande vid avveckling ska innebära att hela fundamentet tas bort och att storleken på säkerhet ska fastställas till 1 500 000 kr per verk. I yttrandet framförs synpunkter på utredningarna avseende naturvärden.

Dessa frågor har hanterats av miljöprövningsdelegationen och regleras tillfredsställande och i förenlighet med praxis i beslutet om tillstånd. Vad gäller fornlämningar, t.ex. Trumtorpets gamla tomt (RAÄ ID Svartnäs 9:1), så kommer det säkerställas inom ramen för prövningen enligt Kulturmiljölagen att påverkan blir godtagbar. Inventering av naturvärden är gjord av Skogsstyrelsen som har tillämpat en väl beprövad metodik.

Miljöprövningsdelegationen har godkänt miljökonsekvensbeskrivningen. I övrigt noteras att A Ss och P Ss fastighet inte berörs av skugga från verksamheten enligt utförda skuggberäkningar.

O B har yrkat om att boxmodell ska ersättas av fast placering av verk samt framfört synpunkter på utredningarna avseende fåglar och fladdermöss. Frågan om vindkraftverkens slutliga placering inom det ansökta området har hanterats av miljöprövningsdelegationen och regleras tillfredsställande i beslutet om tillstånd. Erfarna och erkänt kunniga personer har bedömt områdets kvaliteter för fåglar och fladdermöss. Utifrån deras rekommendationer har sedan ytterligare utredningar genomförts. I fallet Enviksberget förespråkades efter bedömningen ytterligare inventering av kungsörn. Vare sig inventeringen eller övriga observationer i området tyder på att det i dagsläget finns någon häckning av kungsörn i området.

Samtliga klaganden är boende på relativt långt avstånd från projektområdet, mellan två till tre kilometer därifrån, vilket får beaktas vid prövning av deras överklagande i sak.

Till stöd för sitt bestridande har **Länsstyrelsen i Dalarnas län** anfört sammanfattningsvis följande.

När det gäller frågan om vindkraftsetableringens tillåtlighet kan det konstateras att Mark- och miljööverdomstolens samt mark- och miljödomstolens domar rörde en annan utformning av etableringen än den nu ansökta. I dessa avgöranden var det frågan om placering av vindkraftverk även på andra berg än Enviksberget och på Enviksbergets västra sida. Förutsättningarna skiljer sig därför åt i de båda fallen och bör bedömas var för sig.

Det är ofrånkomligt att en etablering av de aktuella vindkraftverken ger en påverkan på landskapsbilden. Vid vissa platser kommer vindkraftverk från mer än en park att vara synliga. Etableringen av vindkraftverk på den nu aktuella platsen bedöms dock inte innebära någon oacceptabel skada på landskapsbilden.

Den slutliga utformningen med placering av vindkraftverken är inte bestämd. Dala Vind AB har redovisat en exempellayout i ansökan. Därför ställs det villkor att det till den slutligt föreslagna layouten ska bifogas en ljudberäkning för tydliggörande av att föreskrivna villkor kan innehållas med den slutliga placeringen. Underlaget ska lämnas till tillsynsmyndigheten för samråd. Det anges också att omkringliggande tillståndsgiven verksamhet ska ingå i ljudberäkningen.

Det finns inget att invända emot att det lågfrekventa ljudet begränsas till de värden som framgår av Folkhälsomyndighetens allmänna råd FoHMFS 2014:13 om buller inomhus, under vilka nivåer en störning inte betraktas som en olägenhet i miljöbalkens bemärkelse.

När det gäller genomförda inventeringar med avseende på naturvärden och fågelliv kan det konstateras att Dala Vind AB har gjort de inventeringar/utredningar som har begärts.

MÅLETS HANDLÄGGNING

Mark- och miljödomstolen har hållit sammanträde och syn på platsen.

DOMSKÄL*Utgångspunkter för prövningen i sak*

Mark- och miljööverdomstolen har i flera domar som gällt vindkraftsetableringar konstaterat att vindkraft som en förnyelsebar energiform syftar mot miljöbalkens mål i 1 kap. 1 § miljöbalken om hållbar utveckling. Sveriges riksdag har uppställt planeringsmål för vindkraft, men de nya etableringarna måste uppfylla miljöbalkens krav som bland annat omfattar hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken, samt lokaliseringsbestämmelsen i 2 kap. 6 § miljöbalken.

Mark- och miljööverdomstolen har tidigare prövat en etablering av vindkraftverk i det aktuella området, se Mark- och miljööverdomstolens dom 2014-01-24 i mål nr M 9650-12. Mark- och miljödomstolen anser dock att Mark- och miljööverdomstolens prövning i det målet inte är något hinder för en prövning av Dala Vind AB:s ansökan.

Mark- och miljödomstolens prövning

Mark- och miljödomstolen finner inte skäl att ifrågasätta riktigheten i miljöprövningsdelegationens beslut att godkänna miljökonsekvensbeskrivningen. Domstolen bedömer alltså att miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller kraven i miljöbalken och därför kan läggas till grund för prövningen av bolagets ansökan. Mot den bakgrunden är det inte nödvändigt att komplettera ansökan med ytterligare utredning eller att inhämta Arbetsmiljöverkets krav på iskast m.m.

Klagandena har ifrågasatt den aktuella vindkraftsetableringen med hänsyn till de många tillståndsgivna etableringarna i området och hur den samlade effekten av dessa etableringar kommer att påverka landskapet. Klagandena har även framställt invändningar mot tillåtligheten p.g.a. buller och risker för iskast, påverkan på djur- och fågellivet samt påverkan på de höga naturvärdena och fornlämningar i området.

När det gäller riskerna för buller och iskast samt risker för störningar på djur- och fågellivet samt påverkan på naturvärden och fornlämningar finner mark- och miljödomstolen att förhållandena i detta mål inte motiverar någon annan bedömning än

den som miljöprövningsdelegationen gjort eftersom den är i linje med Mark- och miljööverdomstolens praxis, och att dessa risker inte innebär något hinder mot tillåtligheten.

När det gäller lokaliseringen av vindkraftsetableringen till Enviksberget gör mark- och miljödomstolen följande bedömning. För en verksamhet eller åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde ska det, enligt 2 kap. 6 § miljöbalken, väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. De klagande har beträffande etablering anfört bl.a. att det blir en kumulativ effekt av störningar med hänsyn till de många tillståndsgivna vindkraftsetableringarna i området.

Den nu aktuella etableringen avser tio vindkraftverk lokaliserade till den östra sidan av Enviksberget. Området har av Energimyndigheten bedömts vara av riksintresse för vindbruk och Falu kommun har tillstyrkt ansökan. Det aktuella området har i Falu kommuns Planeringsunderlag för vindbruk angetts som ett lokalt intresseområde för vindkraftetablering. I den nu gällande översiktsplanen antagen 2014 framgår dock att inom de områden som undantogs från vindkraftetablering genom Mark- och miljööverdomstolens dom rörande Bergvik Skog AB:s tänkta etablering i Svartnäsområdet kommer markanvändningen att fortsätta som den pågående användningen för skogsbruk. Enviksberget omfattas inte av något övrigt formaliserat skydd enligt 3–4 kap. miljöbalken.

Att området har utpekats vara av riksintresse för vindbruk av Energimyndigheten samt att det utpekats som ett lokalt intresseområde för vindkraftetablering talar, enligt mark- och miljödomstolens mening, visserligen för en fortsatt utbyggnad av vindkraften i det aktuella området. Domstolen kunde dock vid synen konstatera att vindkraftverken är tänkta att uppföras i ett område som är högre beläget än omgivande mark samt att området i en hög grad präglas av småskalig bebyggelse och skogsmark. Vidare har det aktuella området i kommunens översiktsplan kommit att undantas de tidigare uttalanden om vad som är lämplig användning av marken inom området. En översiktsplan av förevarande slag har stor betydelse när det gäller

bedömning av vad som utifrån en avvägning av skilda allmänna intressen kan anses utgöra en lämplig plats för en viss verksamhet. Det saknas skäl från att frångå vad som idag anges i översiktsplanen som lämplig markanvändning, nämligen skogsbruk. Området där de nu aktuella vindkraftverken ska uppföras är, som klagandena har redogjort för, beläget nära flera andra tillståndsgivna vindkraftsetableringar. En etablering av vindkraftverken på den aktuella platsen kommer i stor utsträckning att förändra landskapsbilden i området, vilket påverkar boende i Ryssjön och Svartnäs samt invid Enviksberget.

Med hänsyn till uttalandet om den fortsatta markanvändningen i översiktsplanen, de många tillståndsgivna vindkraftsetableringarna i området samt den negativa påverkan på miljön som ytterligare etableringar medför, finner mark- och miljödomstolen att Dala Vind AB inte har visat att den valda platsen uppfyller kravet på lämplig lokalisering enligt 2 kap. 6 § miljöbalken. Domstolen upphäver därför miljöprövningsdelegationens beslut och avslår ansökan om tillstånd till vindkraftsetableringen.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se [bilaga 2](#) (DV427)

Överklagande senast den 5 april 2016. Prövningstillstånd krävs.

Agneta Staff

Ingrid Johansson

I domstolens avgörande har deltagit tf. rådmannen Agneta Staff, ordförande, och tekniska rådet Ingrid Johansson samt de särskilda ledamöterna Mikael Lif och Harold Nilsson. Föredragande har varit beredningsjuristen Alexandra Venander.